Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 51, Nisan 2021, s. 271-278

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.49467>

Dr. Fatih KARABULUT

fbkrblt@gmail.com

İNGİLTERE KRALI I. GEORGE'UN OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAKİ DİPLOMATİK GİRİŞİMLERİ (1714-1727)¹

Özet

Rus Çarı I. Petro'nun (1672-1725) İsveç Krallığı üzerine yaptığı seferlerle İsveç zayıflamış ve eski gücünü kaybetmişti. İsveç'in zayıflamasıyla birlikte, egemenliğindeki topraklar saldırılara açık hale gelmişti. Bunu fırsat bilen İngiltere Kralı ve Hannover Elektörü I. George, İsveç'in Kuzey Almanya'daki Bremen ve Verden şehirlerini işgal ederek, Hannover mülkü yapmıştı. Petro, İngiltere'nin Bremen ve Verden işgaline karşı çıkmış ve bu toprakların kendi hakkı olduğunu ileri sürmüştü. Petro, I. George'un Bremen ve Verden hamlelerine karşı Kuzey Almanya'daki Mecklenburg Dukalığı'nı (1716) işgal ederek cevap vermişti. I. George, Petro'nun bu saldırganca tutumuna karşı Bremen ve Verden'e gelecek tehlikelerden korumak ve Rus tehlikesini ortadan kaldırmak için Osmanlı İmparatorluğu'ndaki elçisi Abraham Stanyan'ı devreye sokmuştu. Hakeza I. George'un Petro'ya karşı düşmanlığı sadece Bremen ve Verden üzerinden değildi. Aynı zamanda İran'daki Safevi Hanedanlığının zayıflamasıyla birlikte, Rusya'nın Kafkasya'daki Hazar Deniz politikasıydı. Petro, İran'ın Hazar Deniz kıyısında bulunan Bakü, Derbent, Mazenderan ve Gilan (1722-1724) topraklarını ele geçirmişti. Bu durum Doğu Akdeniz'de ticaret yapan devletler için tehlike oluşturmuştu. Çünkü mevcut “İpek Yolu” güzergâhının Astrahan'a kayma ihtimali büyük bir problem olarak görülmüştü. I. George, Bremen ve Verden konusunda olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya üzerine sefer yapmasını sağlamak

¹ 26-27 Aralık 2020'de gerçekleşen “Anadolu 5. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi”nde sunulan bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş hali makaleye dönüştürülmüştür.

ve diplomatik baskı kurmak için Stanyan'a emir vermişti. Bu bağlamda Londra idaresinin Bâbıâli nezdindeki diplomatik girişimlerini mevcut konjonktür üzerinden değerlendirilerek konunun çerçevesini çizmeye çalıştık.

Anahtar kelimeler: I. George, I. Petro, Mecklenburg, Hazar Denizi, Osmanlı.

THE DIPLOMATIC ATTEMPTS OF KING OF ENGLAND GEORGE I. IN THE OTTOMAN EMPIRE (1714-1727)

Abstract

As a result of the campaigns of the Russian Tsar Peter I. (1672-1725) against the Kingdom of Sweden, Sweden was weakened and lost its former power. The weakening of Sweden meant the lands under its sovereignty would become vulnerable to attacks. Taking advantage of this, the Britain King and Elector of Hannover George I. (1660-1727), occupied the Swedish cities of Bremen and Verden in Northern Germany and made them Hanoverian territory. Peter opposed Britain's occupation of Bremen and Verden claimed rights to these lands. Peter responded to George's moves upon Bremen and Verden by invading the Duchy of Mecklenburg (1716) in Northern Germany. Against this aggressive attitude of Peter, George commissioned Abraham Stanyan, his ambassador in the Ottoman Empire, to protect Bremen and Verden from dangers and to eliminate the Russian threat. One must also note that, George's hostility towards Peter was not only through Bremen and Verden. It also had roots in Russia's policy of the Caspian Sea in the Caucasus, following the weakening of the Safavid Dynasty in Iran. Peter seized the lands of Baku, Derbent, Mazenderan and Gilan (1722-1724), located on the Caspian Sea coast of Iran. This situation had caused a threat to the states trading in the Eastern Mediterranean because the possibility of the existing "Silk Road" route shifting to Astrakhan was seen as a major problem. As was the case with Bremen and Verden, George gave orders to Stanyan to encourage the Ottoman Empire on a campaign against Russia and to establish diplomatic pressure. In the given context, this article attempts to frame the issue by evaluating the diplomatic initiatives of the London administration before the Sublime Porte in the conjuncture of the time.

Keywords: George I., Peter I., Mecklenburg, Caspian Sea, Ottoman.

GİRİŞ

İngiltere'de Hannover Hanedanlığının İktidara Gelişi

İngiltere Krallığı'ndaki Tudor Hanedanlığı, I. Elizabeth'le (1533-1603) son bulmuş ve yerine Stuart Hanedanlığı'ndan sabık İskoç Kraliçesi Maria Stuart'ın oğlu I. James (1603-1625), tahtı devralmıştı. Ve İngiltere'de Stuartlar dönemi II. James'e (1633-1701) kadar ciddi bir iktidar krizi yaşamamıştı. II. James'in "Katolik despotizm"i Protestan halkı bezdirmişti. James'e Birleşik Krallık içerisinde Katolik İrlanda dışında destek veren olmamıştı. 1689'a gelindiğinde İngiliz soyluları II. James'in hem yeğeni hem de damadı olan Hollanda Genel Valisi (Stadtholder) William'ı (1650-1702) İngiltere Kralı olması için davet etmişlerdi. Kalvinist kimliğine sahip olan William, bu çağrıya olumlu karşılık vererek, İngiltere'nin yeni kralı olmuştu. William'ın kral olmasına muhalif olanlar, Dokuz Yıl Savaşları'nda (1688-1697)

ve öncesinde İrlanda'da II. James'in tekrar tahta çıkması için başlattıkları ayaklanmalar büyümeden bastırılmıştı.² 1700 yılına gelindiğinde, İspanya Kralı II. Carlos'un (1661-1700) bir erkek varisi olmaması, veraset krizini doğurmuştu. Bu sorunu çözmek isteyen II. Carlos, XIV. Louis'in torunu Anjou Dükü Philip'i (1683-1746) mirasçısı yapmıştı (Kamen, 2005: 289). Bu durum İspanya'da Habsburg Hanedanlığı'nın yerine Bourbon Hanedanlığı'nın geçişi demekti. Avusturya Habsburgları, İspanya'da Bourbonların tahta çıkmasına karşı çıkmıştı. İngiltere ve Hollanda ise birleşik Bourbon monarşisinin (Fransa-İspanya) oluşmasından endişe ettiklerinden, Avusturya'nın yanında yer almışlardı. Yaşanan bu gelişmeler İngiltere'de taht değişimine neden olmuştu. Çünkü II. Carlos'un 1700 yılında vefat etmesiyle başlayan İspanya Veraset Savaşları (1700-1714) sırasında, İngiltere Kralı I. William Hampton Court'ta (1702) atından düşerek ölmüştü. I. William'ın bir varisçisi olmadığından yerine sabık İngiltere Kralı II. James'in kızı Anne (1665-1714) tahta geçmişti (Veenendaal, 1971: 414). 1714'te ise müteveffa Kraliçe Anne'nin yerine Stuartlarla aile bağları olan Hannover Hanedanlığı'ndan Sophia Hannover'in oğlu Hannover Elektörü I. George Ludwig (1660-1727), Galler Prensi olarak tahta çıkmıştı. Ve I. George hem Hannover Elektörü hem de İngiltere Kralı unvanıyla anılacaktı (Riotte, 2008: 354-357).

A. I. George'un Mecklenburg Diplomasisi

Hannover Elektörlüğü, İngiltere'nin Kuzey Denizi ve Baltık Denizi'nde etkin rol almasını sağlamıştı. İngiltere Kralı I. George'un elektör unvanına sahip olması ve "*empieral diet*"te (imparatorluk diyeti) bulunması, İngiltere'nin, Kuzey Denizi'nden Baltık Denizi'ne uzanan ticaret hattını daha aktif hale getirdiği gibi imparatorluktaki siyasi nüfuzunu da güçlendirmişti. 1700'e kadar Kuzey Denizi üzerinde Danimarka ve Baltık Denizi üzerinde İsveç doğrudan rol oynarken; İngiltere, Hollanda, Prusya ve Rusya dolaylı bir rol oynuyordu. Lakin Büyük Kuzey Savaşları (1700-1721) ile Kuzey Almanya ve Baltık toprakları el değiştirmeye başlamıştı. Büyük Kuzey Savaşları; Rusya, Danimarka ve Lehistan'ın İsveç'e karşı vermiş oldukları savaş serilerine verilen addı. Bu savaşın kaynağında, orta ölçekli bir imparatorluk olan İsveç'in sahip olduğu toprakların genişliği yatıyordu. Rus, Leh ve Dan bloğu, İsveç'i pasif bir güç haline getirerek, bölgeyi müttefik devletlerce parselleyeceklerdi³ (1740: 29). Ama İsveç'e karşı ittifak bloğunda yer alan Danimarka, Travendal Antlaşması (1700) ve Rusya, Narva Savaşı (1704) (Cassels, 1967: 30) ile geri çekilmişti. Lehistan Kralı II. August (1670-1733) ise Leh tahtını bırakarak, Saksonya Elektörlüğü'ne (1706) kaçmıştı (Veenendaal, 1971: 431). Petro (1672-1725), Narva bozgunundan sonra askeri gücünü tekrar toparlayarak XII. Charles'ın (1682-1718) karşısına çıkmıştı. Charles ise Rus sorununa kesin çözüm bulmak için Rusya içlerine kadar gitmeyi hedefliyordu. Lakin Charles'ın İsveç'ten uzak ve ikmal kaynaklarından yoksun bir şekilde Petro ile karşı karşıya geldiği Poltova Savaşı'nda (1709) hiç beklemediği bir mağlubiyet alarak Osmanlı topraklarına sığınmıştı (Râşid, C. II, 2013: 823-824).

XII. Charles, Poltova Savaşı ile Osmanlı topraklarına sığınmasının yanında Osmanlı-Rus gerilimine de sebep olmuştu. Petro'nun Charles'ın ülkesine dönmesine müsaade etmemesi ve Karadeniz'deki faaliyetleri Osmanlı-Rus savaşına evrilen bir süreci başlatmıştı. Osmanlı İmparatorluğu, Prut Savaşı (1711) ile Petro'ya büyük bir hezimet yaşatmıştı. (Beydilli, 2007:

² İngiltere tarihinde II. James'in tahtan indirilişi "*Glorious Revolution*" olarak tanımlanmıştı (Duffy, 1985:168).

³ Daha fazlası için bkz. (Bregnsbo, 2008: 276-277; Kurat, 1940: 29).

360-361). Petro, yaşadığı bu mağlubiyeti hafifletmek ve unutmak için İsveç egemenliğindeki Kuzey Alman topraklarına seferler yapmaya başlamıştı. Petro'nun İsveç'i pasifize etmesi ve August'un tekrar Leh tacını almasına (1709) yardım etmesi, onu bölge içerisinde güçlü bir konuma gelmesini sağlamıştı. Ama İsveç'in zayıflaması sadece Rusya'nın değil; Prusya, Danimarka ve Hannover'inde işine gelmişti. Rusya, İsveç'i yenmenin ve pasifize etmenin karşılığı olarak, İsveç'in Kuzey Almanya'daki topraklarını kendi ganimeti olarak görmüştü. 1709'dan 1721'e kadar içten içe zayıflayan İsveç Krallığı'nın Kuzey Almanya'nın Pomeranya bölgesinde yer alan Stralsund, Stettin, Usedom ve Wollin şehirlerini Prusya; Weser Nehri üzerinde yer alan Bremen'i Danimarka ve Verden'i Hannover işgal etmişti. (Massie, 2019: 688). Prusya, İsveç'in Stettin, Usedom ve Wollin şehirlerini⁴; Danimarka, Bremen'i ve Hannover, Verden'i topraklarına katarken; İsveç'in Kuzey Almanya'daki tek toprağı Pomeranya bölgesindeki Stralsund kalmıştı. I. George, Weser Nehri üzerinde Verden'i alarak sağladığı avantajı daha ileriye taşımak için Bremen'i Danimarka'dan otuz bin taler karşılığında satın alarak gerçekleştirmişti (Mckay-Scott, 2011: 108-109).

Rusya, Prusya ile daha önce yapmış olduğu antlaşma gereği Pomeranya bölgesindeki toprakları işgal etmesine ses çıkarmazken, Hannover'in Bremen ve Verden'i topraklarına katmasına büyük tepki göstermişti. Ve bu tepkisini Kuzey Almanya'da bulunan Mecklenburg Dukalığını işgal ederek (1716) göstermişti. Hannover Elektörü ve İngiltere Kralı I. George, Petro'nun Mecklenburg'un ardından Bremen ve Verden şehirlerini işgal etmesinin önüne geçmek için Osmanlı İmparatorluğu'nu devreye sokmak istiyordu. Çünkü denizci bir devlet olan İngiltere'nin Hannover ve Kuzey Denizi üzerinden Rusya'ya karşı açacağı bir savaşın maliyeti ve koşulları böyle bir savaşı zora sokuyordu. Bunun için I. George, Osmanlı'nın Avusturya ve Venedik'le yaptığı savaşa son vermesi için Hollanda ile arabulucu rolünü üstlenerek, Pasarofça Antlaşması'nın (1718) yapılmasına katkı sunmuşlardı. I. George, Pasarofça Antlaşması'nda görev alan sabık Viyana Elçisi Abraham Stanyan'ı İstanbul'a elçi tayin etmişti. I. George, Bâbiâli nezdinde Pasarofça ile elde ettiği prestiji “şifahi müttefiklik”liğe çevirerek, Bâbiâli'yi Petersburg'la karşı karşıya getirmek istiyordu. I. George, Bâbiâli erkânına “pişkeş”^{*} olarak vermesi için Stanya'na on bin sterlinlik bir bütçe vermişti. Ama Bâbiâli, Londra'nın yerine bir “vekâlet savaşı” yapmaya niyeti olmadığı (Wood, 1925: 549-551) gibi Büyük Kuzey Savaşları'na dahil olmak da istemiyordu. I. George, Bâbiâli'den istediğini alamayınca müteveffa XII. Charles'ın yerine tahta geçen kardeşi Kraliçe Ulrika Eleonora'dan (1688-1741) Petro'ya savaş açması durumunda, yardım edeceğini bildirmişti. Kraliçe ise Rusya'ya karşı verilecek bir savaşta, İsveç'in yanında Osmanlı'nın yer alması durumunda katılacağını söylemişti (BOA, 126/12392). Ve I. George'un Mecklenburg işgali ile başlayan Rus diplomasi trafiği İstanbul ve Stockholm'den geri dönmüş ve Londra'nın şifahi müttefiklik ve vekâlet savaşı isteği geri çevrilmişti. Ama Londra idaresi Baltık'ta Rusya'nın daha fazla güçlenmesine engel olmak için İsveç'le 1719 ve 1720 tarihlerinde Stockholm Antlaşması'nı yaparak, Baltık Denizi'nde İsveç donanmasına destek vermişti⁵ (1800: 280). Bu girişimin ardından İngiltere, Danimarka, Lehistan, Hollanda ve Prusya, Rusya'nın bölgede güçlü olmaması için ortak bir tavır sergilemesi ve dolaylı olarak Dörtlü İttifak'ın (İngiltere,

⁴ Prusya, bu şehirleri topraklarına katmasına rağmen, hala İsveç'in saldırma ihtimalini düşünüyordu. Ama 1721'e geline süreçte Prusya, İsveç'e iki milyon ecus para vererek, işgal ettiği toprakları resmi olarak mülkü yapmıştı. Duffy, 1985: 208).

^{*} Pişkeş: hediye vermek.

⁵ Konu hakkında bkz. (Mckay-Scott, 2011: 125-151; Williams, 1900: 251).

Fransa, Avusturya ve İspanya) caydırıcılığı, İsveç'i Baltık'ta dengede tuttuğu gibi Rusya'nın İsveç ile Nystad Antlaşması'nı (1721) (Duffy, 1985: 208) yapmasını ve 1726 yılına kadar da Kıta Avrupası'nın dışında tutulmasını sağlamıştı.⁶

B. I. George'un Hazar Deniz Diplomasisi

Petro, İsveç'i tamamen ortadan kaldıramayacağını ve Baltık'ı bir Rus denizine çeviremeyeceğini⁷ anlayınca yönünü Asya içlerine ve Kafkasya üzerine yoğunlaştırmıştı. Petro, Rusya'dan Çin'e uzanan bir ticaret hattı kurmak için bir keşif ekibi görevlendirmişti. Keşif ekibinin çalışmalarından sonra Orta Asya'daki hanlıkları kontrol altına almak için yollanan askeri birlikler başarısız olmuştu. Petro, bu başarısızlığı telafi etmek için İran'da Safevi iktidarının yıkılmaya ve ülkenin kaosa sürüklendiğiyle ilgili gelen haberlerin doğruluğunu öğrenmek için İsfahan'a elçi olarak Artemis Volinski'yi (1717) göndermişti. Ayrıca Volinski'den Hazar Denizi'ni Hint Okyanusu'na bağlayan bir nehir yatağının olup olmadığını araştırmasını istemişti (Massie, 2019: 975). Ama İran'la ilgili gelişmeleri Petersburg dışında, Bâbîâli'de yakından takip ediyordu. Ve Bâbîâli, İran'dan gelen istihbarat raporlarını doğrulamak için İsfahan'a elçi olarak Ahmed Dürri Efendi'yi göndermişti (Dürri, 2006: 66-101). Dürri Efendi, İsfahan'la ilgili gözlemlerini raporlayarak, Bâbîâli'ye sunmuştu. Dürri Efendi'nin raporları, Safevi iktidarının çökmekte olduğuyla ilgili istihbaratı doğruluyordu (Şemdanizâde, 1976: 21-22/vrk-354b-355a). Bâbîâli, İran'a askeri bir harekât düzenlemeden önce Kandahar'dan hareket eden Afgan Gılzay Aşireti'ne mensup Mahmud'un Şah Hüseyin'i devirmesini beklemişlerdi. Mahmud'un İsfahan kuşatması ve şahı tahtından etmesiyle birlikte Osmanlı, sefer harekâtına başlamıştı.⁸

Petro ise Volinski'den gelen raporları incelediğinde, İran'ın kaos içerisinde olduğunu ve Osmanlı'nın Hazar kıyılarını ele geçirmemesi için bir an önce harekete geçmesi gerektiğini yazmıştı. İsfahan'da Safevi Hanedanlığı'nın devrilmesini fırsata çevirmek isteyen Petro, Hazar Denizi'ne akan Volga nehri üzerinden ikmal kaynaklarını ve askeri lojistik transferini gerçekleştirerek Derbent'i ele geçirmişti. Derbent'in kaybı Osmanlı açısından büyük bir hayal kırıklığı olmuştu. Ve Rusya'nın Kafkas politikası İngiltere, Fransa, Hollanda ve Venedik gibi devletleri endişelendirmişti. Çünkü Rusya'nın Hazar kıyılarının tamamını ele geçirmesi halinde "İpek Yolu"nun Astrahan'a kayma ihtimali büyük bir sorun oluşturmuştu⁹ (Jorga, 2000: 303). Bu sorunun temelinde Levant (Doğu Akdeniz) ticaretini kaybetmek istemeyen devletlerin Bâbîâli'ye baskı yapmasına neden olmuştu. Özellikle Rusya'nın yayılmacı kimliğinden nefret eden I. George, Mecklenburg olayında olduğu gibi Osmanlı'yı savaşa sürmek istiyordu.

⁶ Rusya'nın Kıta Avrupası'ndan izole olması için Kraliçe Ulrika Eleonora, Lehistan (27 Aralık 1719), Prusya (21 Ocak 1720) ve Danimarka (3 Temmuz 1720) ile barış antlaşmaları imzalamıştı. (Massie, 2019: 872)

⁷ Petro'nun deniz tutkusu, onun Neva Nehri üzerinde hem bir şehir hem de bir tersane görevi görmesi için Petersburg Şehri'ni (1701) inşa ettirmesine neden olmuştu. Petro, Rusya'nın bir denizci devlet olması için büyük bir çaba sarf etmişti. II. Viyana Kuşatması (1683-1699) sonunda Rusya'yla imzalanan İstanbul Antlaşması (1700) ile Azak Denizi'ne sahip olduğu gibi Don Nehri üzerinde Taygan ve Vronej tersanelerini kurarak, Karadeniz'e hâkim olmayı hayal ediyordu.

⁸ Kandehar Valisi Mir Üveys'in Safeviler'e itaat etmeyerek bağımsız bir politika izlemesine karşı yerine gelen kardeşi Abdullah'ın İsfahan idaresine tabiiyet bildirme girişimini engel olan aşiret mensupları Mir Üveys'in oğlu Mahmud'u başa geçirerek İsfahan'a ilerlemesi için kendilerine lider seçmişlerdi. (Râşid, C. II, 2013: 1287).

⁹ Burada Rusya'nın Ermeni tüccarlardan ve "katalikos"lardan (Ermeni ruhani liderler) çok yardım aldığını söyleyebiliriz. Çünkü Ermeniler, Ortodoks Rusya'yı kendilerine hami olarak gördüklerinden her türlü istihbarat desteği sağlıyorlardı (1974:1-51).

İngiltere Elçisi Abraham Stanyan ise Bâbüâli üzerinde diplomatik baskı oluşturmak için diğer Batılı güçlerin devreye girmesini sağlamıştı. Yanı sıra Stanyan, Bâbüâli'ye Petro'nun ipek ticaretini ele geçirmek ve Hazar kıyılarına hâkim olmak için yaptığı seferler hakkında, Avrupa'da çıkan gazete manşetlerini göstererek kışkırtmaya çalışıyordu (Massie, 2019: 981; Wood, 1925: 551-552).

Bâbüâli, Petersburg'la diplomatik yollarla bir çözüm bulmak için elçi olarak Nişli Mehmed Efendi'yi Petersburg'a (1722) göndermişti. Mehmed Efendi ise yaptığı görüşmelerde, Osmanlı-Rus çıkarlarının ortak kılınması için söylediği şifahi söze (Nişli, 2005:125/vrk-33/b) binaen; Petersburg, İstanbul'daki elçisi İvan İvanoviç Neplüyev'e girişimlerde bulunması için emir vermiş ve müzakere masası kurulmuştu. Rus-Osmanlı çıkarlarının görüşülmesi için yapılan müzakerelere Fransa'nın İstanbul'daki elçisi Marki de Bonnac'da katılmıştı. Petro, yapılacak müzakerelerde elini güçlü tutmak için Bakü'yü işgal ederek, Derbent'ten sonra Hazar kıyılarında yer alan iki önemli şehri işgal etmişti. Bu işgal girişimi Kıta Avrupası'nı büyük endişeye sevk ettiği gibi Bâbüâli'yi de savaşa doğru sürüklüyordu. Ama İstanbul'da yapılan müzakereler sonucunda “*İran Mukasenâmesi/İstanbul Antlaşması*” (24 Haziran 1724) imzalanmış¹⁰ (BOA, 7/55; BOA, 187/9328) ve Bakü, Derbent, Geylan, Mazenderan ve Esterabad'ın Rusya'ya; Irak-ı Acem, Azerbaycan, Gence, Mogan, Karabağ, Erivan ve Şirvan'ın Osmanlı'ya dahil olmasını noktasında anlaşmaya varılmıştı (BOA, 136: 62-63; BOA, 136: 79). Ama Nadir Şah'ın ortaya çıkışı ve başarıları Rusya ile Reşt Antlaşması (1732) ve Osmanlı ile IV. Murad (1623-1640) zamanında yapılan Kasr-ı Şirin Antlaşması'nın geçerliliği (1736) imza edilmişti. Ve Kıta Avrupası için tehlike oluşturan Rusya'nın Hazar politikası, İran'ın Kafkasya'ya tekrar egemen olmasıyla çözülmüştü (Ünal, 2010: 76).

SONUÇ

İngiltere, Rusya'ya karşı olan düşmanlığını Osmanlı ve İsveç üzerinden çözmek için başlattığı birinci diplomatik girişim, Rusya'nın Mecklenburg Dukalığı'nı işgal etmesiyle başlamıştı. Çünkü I. George, Bremen ve Verden kazançlarını güvenceye almak için Osmanlı ve İsveç'le şifahi müttefiklik kurarak, Rusya'yı Kuzey Avrupa denkleminde pasif bir güç olarak kalmasını arzuluyordu. Ama I. George, Osmanlı'nın Rusya'yla savaşa girmesi için yaptığı girişim başarısız olmuştu. Çünkü Osmanlı'nın Avusturya ve Venedik'le harpte olması, Pasarofça sürecinin uzaması ve İngiltere için bir vekalet savaşı yapmak, Bâbüâli'nin savaşmak istememesinin başlıca gerekçesiydi. İngiltere, Rusya'ya karşı İsveç'in savaşı durdurulması durumunda yardım edeceğini söylemesine karşı; Stockholm hükümeti, Osmanlı'nın savaşın bir parçası olması halinde kabul edeceğini bildirmişti. Stockholm'ün bu yaklaşımının altında, Petersburg'la yapılacak mücadelede başarılı olabilmek için İstanbul'un doğrudan savaşa katılması gerektiğinin farkındaydı. Londra, istediği müttefikliği elde edemese de Stockholm'le imzaladığı antlaşma gereği, İsveç'i kuzey denkleminde tutmak için Baltık'a donanmasını göndermişti.

I. George'un ikinci diplomatik teşebbüsü ise Hazar Denizi üzerinden şekillenmişti. I. George, Dörtlü İttifakla (Fransa, Avusturya, İspanya, İngiltere), Rusya'yı Kıta Avrupası'ndan izole etmiş olması, Petro'nun denizci bir devlet olma hayallerine engel olmamıştı. Petro, Asya içlerinden Çin'e uzanan ticari rotaya ve Kafkaslara egemen olmak için bazı girişimlerde bulunmuştu. Ama Petro'nun Asya içlerine nüfuz etmede başarılı olmamasına rağmen,

¹⁰ Daha fazlası için bkz. (Râşid, C. III, 2013: 1369-1384; Akbulut, 2015: 59-76).

Kafkaslardaki başarılı hamleleri Batılı devletleri endişelendirmişti. Bu endişenin kaynağında İpek Yolu ticaretinin Astrahan'a kayması, Doğu Akdeniz ticaretine vurulacak büyük bir darbe olacaktı. Bu yüzden Osmanlı'dan kapitülasyon alan devletler Bâbîâli'ye baskı yaparak, Rusya'ya engel olunmasını istemişlerdi. Ve Londra hükümeti, Bâbîâli üzerinde baskıcı bir diplomasi yürütmeye başlamıştı. Bu diplomatik baskı, Bâbîâli'nin politik tavrın üzerinde belirleyici bir unsur olmasa da yansımaları olmuştu. Bu durum karşısında Osmanlı İmparatorluğu, İran'a düzenlediği seferlerle hem sınırlarını genişletmek hem de Rus yayılmacılığının önüne kesmek için harekete geçmişti. Nihayetinde Rusya ve Osmanlı arasındaki savaş ortamı İran'ın taksim edilmesiyle çözülmüştü. Ama Nadir Şah'ın beklenmedik yükselişi, İran'ın tekrar eski sınırlarına dönmesini sağlamıştı. İngiltere'nin Rusya'ya dair İpek Yolu endişesi de Reşt Antlaşması ile son bulmuştu. Hulasa İngiltere'nin Osmanlı üzerinden geliştirmek istediği politika, bize Osmanlı'nın Kıta Avrupası için önemli bir denge unsuru olduğunu ve Batı diplomasisinin ayrılmaz bir parçası ve paydaşı olduğunu da göstermişti.

BİBLİYOGRAFYA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, AE. III. Ahmed, nr. 126/12392; BOA, A.DVNSMHM.d. nr. 7/55; BOA, CH. nr. 187/9328; BOA, A.DVNSMHM.d. nr. 136, s.62-63; BOA, A.DVNSMHM.d. nr. 136, s. 79.

Yayımlanmış Kaynaklar

Ahmed Dürri Efendi'nin *İran Sefâretnâmesi*, (Haz. Ayhan Ürkündağ), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon, Eylül 2006.

Akbulut, Mehmed Yılmaz, *The Scramble for Iran: Ottoman Militarys and Diplomatic Engagements During The Afghan Occupation of Iran 1722-1729*, Boğaziçi University, Master of Arts in History, 2015.

Beydilli, Kemal, "Prut Antlaşması", *DİA*, C. XXXIV, 2007, ss. 359-362.

Bregnsbo, Micheal, "The Scandinavian Kingdoms", ed., Peter H. Wilson, *A Company to Eighteenth Century Europe*, Blackwell Publishing Ltd, First Published, Oxford, 2008, ss. 276-288.

Cassels, Lavender, *The Struggle for the Ottoman Empire 1717-1740*, Thomas Y. Crowell Company, First Published, USA, 1967.

Duffy, Christopher, *The Fortress in the Age of Vauban and Frederick the Great 1660-1789, Siege Warfare*, Vol. 2, Routledge and Kegan Paul Publication, London, Boston, Melbourne and Henley, First Published, 1985.

Jorga, Nicola, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. IV, (Çev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2000.

Kamen, Henry, *Spain, 1469-1714: A Society of Conflict*, Pearson Education Limited, Edinburgh, 2005.

- Kurat, Akdes Nimet, *İsveç Kralı XII. Karl'ın Hayatı ve Faaliyetleri 1682-1718*, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul, 1940.
- Massie, Robert K., *Büyük Petro*, (Çev. Hakan Abacı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Basım, İstanbul, Mayıs-2019.
- Mckay, Derek-Scott, H.M., *Büyük Devletlerin Yükselişi (1648-1815)*, (Çev. Eşref Bengi Özbilen), Dergâh Yayınları, Kasım 2011.
- Memoirs of The Life and Administration of Sir Robert Walpole: Earl of Orford*, Vol. I., By, William Coxe, M.A. F.R.S. F.A.S., Printed For T. Cadell, Junand W. Davies, London, 1800.
- Nişli Mehmed Ağa'nın Rusya Sefâretnâmesi (1722-1723)*, (Haz. Aydın Mertayak), Gaziosman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2005.
- Osmanlı-İran-Rus İlişkilerine Ait İki Kaynak: I. Petros di Sarkis Gilanentz'in Kronolojisi, II. Nadir Şah Devrine Ait Bir Anonim Kronoloji*, (Çev. ve Haz. Hrand D. Andreasyan), Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1974.
- Râşid Mehmed Efendi, Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, C. II-III, (Haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır vd.), Klasik Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2013.
- Riotte, Torsten, "Britain and Hannover", ed., Peter H. Wilson, *A Company to Eighteenth Century Europe*, Blackwell Publishing Ltd, First Published, Oxford, 2008, ss. 354-367.
- Şemdanizâde Fındıklı Süleyman Efendi, *Müt'î't-Tevarih*, C. I, (Haz. Münir Aktepe), İstanbul Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1976.
- The Military History of Charles XII. King of Sweden*, By M. Gustavus Adlerfeld, Vol: II, Printed For J. And P. Knapton, J. Hodges, A. Millar, J. Nourse, London, 1740.
- Ünal, Fatih, *XVIII. Asır Türk-Rus Münasebetlerinde Neplüyev*, Titiz Yayınları, Ordu, 2010.
- Veenendaal, A. J., "The War Of The Spanish Succession In The Europe", ed., J. S. Bromley, *The Rise of Great Britain and Russia, 1688-1715/25*, Vol. VI, Cambridge At The University Press, London, 1971, ss. 410-445.
- Williams, Basil, "The Foreign Policy of England Under Walpole", *The English History Review*, Vol. 15, No: 58, April 1900, ss. 251-276.
- Wood, A. C., "The English Embassy at Constantinople 1600-1762", *The English History Review*, Vol. 40, No. 160, October 1925, ss. 533-561.